

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **Каменевої Анни Сергіївни**

«ХОРОВА ТВОРЧІСТЬ МИХАЙЛА ШУХА ЯК ДУХОВНИЙ УНІВЕРСУМ»

на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства
за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво

Актуальність теми дисертаційного дослідження Анни Сергіївни Каменевої обумовлена декількома позиціями, серед яких найбільш істотною є ступінь розробленості у вітчизняному музикознавстві питань і тем, пов'язаних з феноменом авторського стилю в музичному мистецтві, який в умовах художньо-естетичних підстав сучасного музичного професіоналізму набуває особливого значення. Адже саме він (стиль Автора) є тією автономною формою буття музики, що фіксує її непереборну властивість чутливо реагувати на антропологічні запити свого часу і «відповідати» на них за допомогою індивідуально-композиторських версій музичної творчості. Для українського музичного мистецтва це питання більш ніж близьке, оскільки його професійна історія знає чимало прикладів видатних авторських стилів, що мали вирішальне значення для формування його національно-культурного вигляду і фундаментальних основ композиторської практики.

До цих прикладів безумовно відноситься і творча постать Михайла Шуха, яку можна розглядати як виняткове явище української музики рубіжної епохи останньої третини ХХ – поч. ХХІ століть, і творчу спадщину якого дисертантка пропонує розглядати в якості духовного універсуму (с. 18 дисертації). Такий підхід до предмету дослідження принципово розширює та ускладнює процес досягнення головної мети дисертації – «на матеріалі всебічного аналізу хорової спадщини митця обґрунтувати стильові принципи художнього світогляду та композиторського мислення М. Шуха...» (с. 17 дис.) – оскільки в центрі виявляється саме «всебічність», яка передбачає неминучий вихід за межі музикознавства в сферу філософії, психології, релігії та богослов'я. Тим самим дослідницька позиція Анни Сергіївни Каменевої демонструє показову

для музикознавчого дискурсу сучасності тенденцію що до розширення своїх проблемних та методологічних горизонтів.

Серед інших позицій, що обумовлюють актуальність теми даної дисертації – сучасний стан музикознавчої жанрової та стильової теорії, який є безпосередньо пов'язаним зі станом музичного мистецтва в "поточному" моменті історії: принципова відкритість питання про існування будь-яких типологічно усталених жанрових і стильових форм, що утворюють стійку жанрово-стильову систему сучасного професійного музичного мистецтва, породжує таку ж відкритість науково-теоретичного осмислення і "обробки" існуючих предметних даних, персоніфікованих музичними текстами та версіями виконавських інтерпретацій. Творчість М. Шуха в цьому плані являє собою надзвичайно актуальний об'єкт дослідження, оскільки творча індивідуальність композитора йшла по шляху оригінального переосмислення канонічних жанрів і форм європейської музичної традиції у відповідності зі своїм баченням природи музики як форми культури і духовного життя людини, що зумовило, як справедливо зазначає дисертантка "... новаційність трактування композитором жанрово-стильових моделей європейської та вітчизняної культури" (с. 18 дис.). Тобто необхідно зазначити, що теоретичне значення дисертації полягає у розробці жанрово-стильових аспектів сучасного музичного мистецтва, що поповнює вже існуючий багатий досвід українських музикознавців у цієї фундаментальній галузі мистецтвознавства.

З методологічної точки зору, обраний дисертантом шлях вирішення поставлених в дослідженні завдань і досягнення поставленої в роботі мети цілком виправданий і закономірний, оскільки комплексне застосування принципів історичного, феноменологічного, системного, функціонально-структурного, жанрово-семантичного та стильового методів, надає можливостей розгляду творчості М. Шуха в усій повноті онтологічного сенсу, який реалізовується на різних рівнях художньої цілісності музичного твору. Застосування методів духовного аналізу і моделювання повністю виправдано дослідницькою установкою на *всебічність* охоплення корпусу

хорових творів М. Шуха: перший з них відкриває шлях до виявлення "духовного ядра" музичного мислення композитора, того позамузичного фактору, який визначає жанрові орієнтири і музичну стилістику його творчості, другий – дає можливість екстраполяції категорій і явищ духовного універсуму в сферу практичної діяльності музиканта-виконавця та музикознавця, оскільки мова йде про «...спосіб теоретичної редукції складних явищ хорового мистецтва для подальшого впровадження в сферу хорознавства та наукової мови» (с. 19). Тим самим в дисертації досягається органічна єдність теоретичного та практичного підходу до композиторського стилю як системного явища, яке ще й ускладнюється розумінням його як духовного універсуму.

Структурна логіка дисертації Анни Сергіївни Каменевої послідовно відображає етапи шляху до досягнення основної мети дослідження: 4 розділи можна розглядати як етапи опанування досить об'ємного матеріалу (музикознавчі матеріали, присвячені творчості композитора та його хорові твори), яке в кінцевому результаті приводить авторку дослідження до цілісного уявлення про М. Шуха як про «...творця духовних жанрів», художня свідомість якого визначена світоглядними ідеалами *homo credens* (що зафіксовано у Висновках дисертації, с. 174) і чіткого розуміння стильових параметрів його хорового стилю.

Так, в Розділі I творчість М. Шуха розглядається в історичному хронотопі другої половини XX століття та в контексті музикознавчих рефлексій щодо творчого доробку композитора, які складають проблемні напрямки історіографічних джерел. Найбільш цікавим і цінним з точки зору методологічної продуктивності, на думку опонента, є підрозділ 1.3. «Творчість як духовний універсум», в якому автор дисертації прагне позначити змістовний комплекс поняття "духовний універсум" в його проєкціях на творче мислення композитора. При цьому основним інструментом формування цього комплексу виступає музична семантика, яка дозволяє зв'язати позамузичні образно-змістовні імпульси творчості М. Шуха зі специфікою їх музично-мовного

вираження (звідси – диференціація типів семантики музичної мови у творах М. Шука, яка відтворює його релігійний світогляд). Доречним є розгляд релігійних підстав творчого самовираження українського композитора в контексті концепції духовного аналізу музики В. Медушевського, який повністю відповідає спеціальному ракурсу дослідження феномену музичного стилю в даній дисертації.

У Розділі II авторкою дисертації здійснена періодизація хорової творчості М. Шука (підрозділ 2.1.), що є істотним внеском у вивчення хорової української музики сучасності і надає можливість досліднику простежити еволюцію творчих установок композитора і їх жанрово-стильових реалізацій. Суттєвим в теоретичному плані є підрозділ 2.2. «Хоровий стиль як віддзеркалення художньої свідомості М. Шука», в якому визначаються «...новаційності стильових засад творчості М. Шука як увиразнення його світогляду» (с. 72). Серед таких Анна Каменева виокремлює музично-семантичний комплекс медитативності і молитовності, який формує стильову специфіку жанрового розмаїття хорової спадщини М. Шука та визначає цілий ряд характерних прийомів музичної виразності, які є "наскрізними" для звукового простору хорових творів композитора (с. 74, 76 дис.). Зауважимо, що медитативність і молитовність позначені тут як «стильові орієнтири» композиторської творчості М. Шука (с. 78 дис.), проте, розглядаючи ці два явища у якості "форм" релігійного світогляду і досвіду композитора, що визначили його творчу реалізацію, вивляється можливим говорити про більш глибоке розуміння медитації та молитви: їх можна розцінювати як ключові концепти творчості М. Шука (які, до речі, повністю резонують з концептуальними устремліннями напрямку "нової сакральності" в музичному мистецтві на межі ХХ-ХХІ ст.).

Що стосується підрозділу 2.3. «Жанрові моделі європейської та вітчизняної хорової культури», то в ньому окреслене те коло музикознавчих категорій, які визначають медитативність та молитовність як інтонаційно-стильове явище хорових творів М. Шука в співвідношенні з жанровими традиціями

християнських літургійних жанрів (літургія, меса, реквієм, духовні концерти) та виявлені новаційні жанрові форми хорової музики композитора (літургічні славослів'я, меса-реквієм, симфонія-реквієм, медитація, молитва). Тому в кінцевому рахунку в дисертації Анни Сергіївни Каменєвої мова йде про ті жанрові форми, які представляють собою певні музично-комунікативні модули, що відображають взаємини людини зі Світом, Богом і самим собою. І це значно розширює змістовне поле заявленої теми дослідження і свідчить про її «відкритість» для дослідницької думки в силу своєї універсальності...

Аналітичні Розділи III («Медитативність як складова хорової творчості М. Шука») та IV («Молитовність як концептуальна ознака духовного універсуму») містять дуже детальний та ретельний аналіз численних хорових творів М. Шука, ідея якого підпорядкована виявленню музично-стилістичних особливостей творів композитора, які пов'язані з образно-змістовною сферою медитативності і молитовності і складають різнорівневі параметри універсуму хорового стилю Автора. Треба відзначити, що обсяг матеріалу, який залучений до дослідження та систематизований в аналітичних розділах дисертації, викликає захоплення і велику повагу до автора, оскільки очевидно, що їм виконана величезна робота, в результаті якої в сучасному музикознавстві з'явилося найбільш повне на сьогоднішній день дослідження творчості видатного представника українського музичного мистецтва.

В цілому, дисертація Анни Сергіївни Каменєвої, залишає більш ніж позитивне враження в силу очевидного особистого ставлення авторки до досліджуваної проблеми і володіння логікою викладу матеріалу, вибудованністю теоретичної концепції та доречністю її аналітичних апробацій. Спроба всебічного охоплення хорової творчості видатного представника українського музичного мистецтва і дослідницької концентрації на його світоглядних засадах неминуче привели дисертантку до широкого термінологічного діапазону, який спрямований на досягнення смислової повноти усіх рівнів хорового стилю М. Шука. І з цим моментом пов'язано невелике зауваження, яке ні в якій мірі не знижує загальну високу оцінку

даного дослідження. Так, в понятійному просторі тексту дисертації поняття духовного універсуму виявляється основним, наскрізним (що цілком відповідає формулюванню теми), і в процесі розвитку авторської думки воно використовується і в якості спеціального явища, і в якості категорії музикознавчого пізнання (що заявлено на с. 46 дис.). При читанні тексту відчувалося бажання «переведення» змістовного потенціалу зазначеного поняття в простір музикознавчого тезаурусу, його взаємодії з більш близькими до музичного мистецтва поняттями, такими, наприклад, як жанровий універсум, стильовий універсум, інтонаційний універсум і т.п. Можливо, це переведення дало б можливість більшої конкретизації музичних еквівалентів духовного сенсу творчого мислення композитора.

У процесі ознайомлення з текстом дисертації також виникли кілька питань, які пропонувані опонентом у якості уточнення дослідницьких позицій дисертантки:

1. Говорячи про метажанровий універсалізм у другому розділі роботи, на які концепції або визначення метажанру Ви спираєтесь, і що, на Ваш погляд, становить сутнісні характеристики метажанру в музиці?

2. Ви розглядаєте авторський стиль М. Шуха в контексті "нової простоти", і відповідно, акцентуєте увагу на "простоті" музичної мови хорових опусів композитора. Чи можна говорити про більш концептуальні прояви "нової простоти" у М. Шуха, такі, наприклад, як "відмова від новизни", та відповідно, від індивідуалізму як основного смислового вектору композиторської творчості?

3. Чи відомі Вам приклади хорової творчості як "духовного універсуму" серед сучасних західних композиторів, які можна було б розглядати як аналоги до творчої установки М. Шуха?

На підставі вищевикладеного можна зробити остаточний висновок. Автореферат дисертації та публікації в повній мірі відображають основний зміст роботи, а дисертаційне дослідження «Хорова творчість Михайла Шуха як духовний універсум» є цілком самостійним і перспективним дослідженням,

яке за рівнем актуальності та новизни розкриття теми відповідає вимогам МОН України, що висунені до кандидатських досліджень, а її автор, **Каменєва Анна Сергіївна**, заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри історії музики
та музичної етнографії
Одеської національної музичної
академії ім. А. В. Нежданової

О. А. Овсяннікова-Трель

